

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Single siblings. De ongehuwde status van twee negentiende-eeuwers

Auteur: Marieke Dwarswaard

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 47.3, 40-43.

© 2025 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

SINGLE SIBLINGS

DE ONGEHUWDE STATUS VAN TWEE NEGENTIENDE-EEUWERS

Marieke Dwarswaard

Zelfverzekerd kijkt ze in de camera – misschien een beetje nuffig zelfs. Magrietha Sophia Jantina Scholten, roepnaam Greet, poseerde in 1890 met haar ouders Jan Evert Scholten en Geessien Scholten-Mulder en haar oudere broer Willem voor een familieportret in het kuuroord Franzensbad. Destijds was het onderdeel van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, tegenwoordig ligt het binnen de grenzen van Tsjechië en heet de plaats Františkovy Lázně. Greet is zeventien of net achttien op het moment

dat de foto gemaakt werd. Hoe zag ze haar toekomst voor zich? Stond er al een huwelijkspartner voor haar klaar, of had ze al een aanbieder afgewezen? Of zag ze het tamelijk ongelukkige huwelijk van haar ouders als een negatief voorbeeld dat zij onder geen beding wilde volgen? In 1890 kon het nog allerlei kanten op met het leven van Greet.

Na de basisschool was Greet naar de middelbare meisjesschool (MMS) gegaan. In tegenstelling tot een hogere burgerschool (HBS) was het voor grote

Foto van Greet, Willem, Jan Evert en Geessien Scholten in de badplaats Franzensbad, 1890. Fotograaf onbekend.

Bron: Groninger Archieven.

gemeentes niet verplicht om een MMS aan te bieden en er was geen rijkssubsidie voor beschikbaar. Toch bleek er vraag naar: in 1875 waren er negen van dergelijke scholen in Nederland.¹

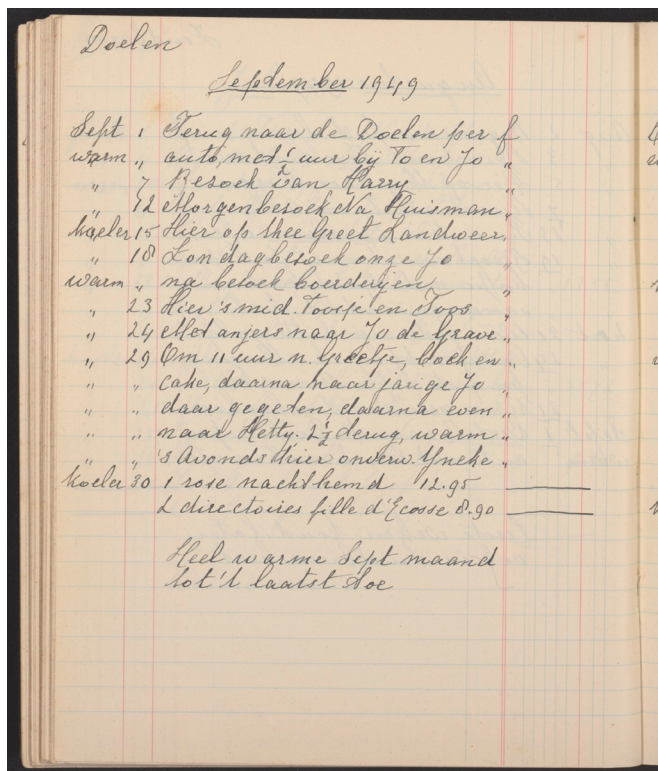
Het lesaanbod van de MMS had twee doelen: algemene vorming en het opleiden van meisjes tot goede huisvrouwen. Dat was een precare balans – een al te hoogopgeleide vrouw kon geen goede moeder en huisvrouw zijn. Wel groeide gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw het besef dat ongehuwde vrouwen na het overlijden van hun ouders voor zichzelf moesten kunnen zorgen. Daar was enig (praktisch) onderwijs voor nodig.² Algemene vorming zou daarnaast de huwelijkskansen van meisjes vergroten. Op de middelbare meisjesscholen werd onder andere lesgegeven in Nederlands, wiskunde, plant- en dierkunde, boekhouden, geschiedenis, muziek en zang en handwerken. Tot 1935 gaf een opleiding op de MMS echter geen recht op een vervolgopleiding.³

Greet bezocht de MMS in Groningen drie jaar lang, waarna zij zich in 1889 inschreef bij een meisjeskostschool in Scheveningen. Haar verblijf aan deze kostschool duurde niet lang: in 1890 nam ze afscheid, nog voor het einde van het schooljaar. De reden die haar vader opgaf in een brief aan de directrice was dat Greet haar moeder moest vergezellen naar Franzensbad, waar de hierboven besproken foto werd genomen. Uit briefverkeer tussen de kostschooldirectrice en Jan Evert weten we dat Greet nog een periode bij verschillende families in België en Frankrijk heeft gewoond. Uit de gegevens van de burgerlijke stand blijkt dat zij ook enige maanden in Leipzig is verbleven. Greet was zo klaargestoomd voor een leven als huisvrouw uit de hogere klasse. Een eigen gezin zou ze echter nooit hebben. Waarom dat zo gegaan is, kunnen we niet achterhalen. Wel weten

we dat Greet's ongehuwde status een uitzondering was: ongeveer 13% van de vrouwen bleef in 1900 ongehuwd.⁴ Het huwelijk was daarnaast een belangrijk onderdeel van het politieke discours over vrouwenrechten in de late negentiende eeuw.

Het startschot voor deze discussie werd gegeven door 'Eene vrouw', een pseudoniem van Geesje Feddes (1831-1882). In 1870 publiceerde zij de brochure *Gelijk recht voor allen!*, waarin ze stelde dat de vrouw juridisch aan alle kanten beperkt werd. Als zij trouwde, werd zij handelingsonbekwaam en kreeg ze dezelfde wettelijke status als kinderen en gehandicapte personen. Voor al haar uitgaven en juridische handelingen had zij de goedkeuring van haar man nodig. Volgens Feddes was het huwelijk wel de roeping van de vrouw. Daarom pleitte zij niet voor het afschaffen van het huwelijk, maar voor het afschaffen van de handelingsonbekwaamheid.

Niet trouwen was natuurlijk ook een optie, maar dan moest een vrouw in haar eigen bestaan voorzien. Met name voor vrouwen uit de hogere klassen werd het als zeer onfatsoenlijk beschouwd om te werken. Zij waren dus afhankelijk van hun familiefortuin. Toen Jan Evert Scholten overleed, erfde Greet dan ook niet alleen een kwart van haar vaders vermogen, maar ook zijn deel van het woonhuis van de familie. Mogelijk wilde Jan Evert garanderen dat zijn dochter altijd onderdak zou hebben. Greet vulde haar dagen met het afleggen van visites aan vrienden en familie en werd geacht de zorg voor haar moeder op zich te nemen. Uit een financieel logboek dat Greet in de laatste jaren van haar leven bijhield, weten we dat ze daarnaast trouw de verjaardagen van haar nichtjes en neefjes vierde en hun cadeaus gaf. Een van die nichtjes verklaarde later in een interview dat zij het vermoeden had dat haar tante Greet geen zeggenschap over haar eigen geld had: ze vertelt hoe ze af en toe iets

Fragment uit het financiële logboek van Greet Scholten, 1942-1957.
Bron: Groninger Archieven.

van haar tante kreeg en dat niet aan 'oom Jo' mocht vertellen.

Die oom Jo was Johan Bernard, de jongste telg uit het Scholten-gezin. Hij werd geboren in 1882 en bleef net als zijn zus ongehuwd. Na een korte periode op de HBS, waar hij werd gekarakteriseerd als 'Zeer matig ijverig. Geen student. Goed karakter', ging hij naar een kostschool in Rotterdam.⁵ Omdat zijn oudste broer Willem en zijn zwager Herman de belangrijkste posities in het Scholtenconcern al vervulden, was er voor Jo ruimte om naast wat commissariaten vooral te doen waar hij zin in had. Zijn passie lag bij de paardensport, waar zijn vader ook veel tijd in had geïnvesteerd. Van hem werd in veel mindere mate verwacht dat hij zich bezighield met zijn familie: dat was de taak van zijn zus.

Hoewel het voor mannen veel geaccepteerder was om in hun eigen levensonderhoud te voorzien, gold er toch een stigma op de status van eeuwige vrijgezel en waren ze ongeveer net zo zeldzaam als ongetrouwde vrouwen. Ongehuwde mannen werden als 'onfatsoenlijk en onbetrouwbaar beschouwd'.⁶ Daarnaast zorgde de burgerlijke staat van Greet en Jo ervoor dat de familie Scholten geen nieuwe banden met andere elitefamilies kon aanknopen – een belangrijk middel om het familievermogen en de status van de familie te waarborgen. Waar het vermogen van Greet na haar overlijden naartoe is gegaan, is wegens privacywetgeving nog niet bekend. Jo richtte middels zijn testament een stichting op: het J.B. Scholtenfonds, dat nog altijd vele culturele projecten in

Familieportret met op de voorste rij Jo Scholten, op de tweede rij v.l.n.r. Toos Scholten, Geessien Scholten in de badplaats Franzensbad, 1890. Fotograaf onbekend. Bron: Groninger Archieven.

Groningen ondersteunt.

Greet en Jo waren een uitzondering in het Groningen van honderd jaar terug en volgden beiden niet het pad dat voor hen was uitgestippeld, al gold dat voor Jo in mindere mate dan voor Greet. In hoeverre ze zelf tevreden waren met die situatie blijft voor ons een raadsel, maar ook hun kwam de vraag 'heb je nou al een partner?' ongetwijfeld de keel uit.

Marieke Dwarswaard studeerde geschiedenis aan de Universiteit Leiden en specialiseerde zich daar in de politieke en sociale geschiedenis van de negentiende eeuw in Nederland, met een focus op gender en de arbeidersbeweging. Ze promoveerde aan de Rijksuniversiteit Groningen op een proefschrift over de ondernemersfamilie Scholten en werkt nu als onderzoeker bij het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Eindnoten

- 1 J. Blokker, *Het wonder van de hbs. Een onderwijshervorming die slaagde* (Amsterdam en Antwerpen 2021) 42.
- 2 T. de Nijs, *In veilige haven: het familieleven van de Rotterdamse gegoede burgerij, 1815-1890* (Nijmegen 2001) 122.
- 3 T. Hammer-Stroeve, *Familiezoet. Vrouwen in een ondernemerselite, Enschede 1800-1940* (Zutphen 2001) 79.
- 4 A.M. van der Woude, 'Bevolking en gezin in Nederland', in: F.L. van Holthoorn (red.), *De Nederlandse samenleving sinds 1815. Wording en samenhang* (Assen en Maastricht 1985) 19-70, aldaar 47.
- 5 Groninger Archieven, 54 Rijks Hogere Burgerschool te Groningen, 1864-1968, inv. nr. 316, Album IV, 1895-1901, 211.
- 6 De Nijs, *In veilige haven*, 155.